

nen'i meydana getiren bölümlerden biri olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 273-274; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 504; Tirmizî, *el-İlel* (Sünen içinde), İstanbul 1981, V, 738; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 65-66; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, VI, 360; a.mlf., *Meşâhîr*, s. 158; Râm-hürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâşıl* (nşr. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1404/1984, s. 611; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 1229-1233; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 283; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 17; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 569, 594; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffaz*, I, 177-178; a.mlf., *el-İber*, I, 173; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 413-418; a.mlf., *Mizânü'l-ittidâl*, II, 151-153; Safedî, *el-Vâfi*, XIII, 88; İbn Kesir, *el-Bidâye*, X, 115; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 56-59; a.mlf., *el-İşâbe*, III, 599; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetraf* (Özbek), s. 36, 50; Abdülvehhâb Abdüllatif, *el-Muhtaşar fi ilmi ricâli'l-eşer*, Kahire 1371/1952, s. 207-208; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 38-42, 45, 205, 207, 212, 219, 235, 286; a.mlf., *GAS*, I, 32, 91-92; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IV, 232; I. Goldziher, *Muslim Studies*, London 1970, II, 196-197; *Tecrid Tercümesi*, I, 49; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 103.

MEHMET ALİ SÖNMEZ

İBN EBÜ ÂSİM

(ابن أبي عاصم)

Ebû Bekr Ahmed
b. Amr b. ed-Dahhâk
b. Mahled eş-Şeybânî
(ö. 287/900)

Muhaddis ve fakih.

Şevval 206'da (Mart 822) doğdu. Dede-si Ebû Âsım en-Nebî'e nisbetle İbn Ebû Âsım diye şöhret buldu. Nebî lakabıyla, ayrıca dedesi Benî Şeybân kabilesinin âzâtlısı veya bu kabilede olduğu için Şeybânî nisbesiyle de anılır. Annesi Esmâ hadis hâfızı Ebû Seleme et-Tebûzekî'nin kızıdır. İbn Ebû Âsım aslen Basralı olup İsfahan'a yerleşen, Humus kadısı iken vefat eden ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inde rivayetleri bulunan babası, dedesi ve dedesinin babası da muhaddis olduğu için hadis kültürüne sahip bir aile çevresinde yetişti. Sâmerâ kadısı olan kardeşi Osman b. Amr da zamanının büyük âlimlerindendi. İbn Ebû Âsım, dedesi Ebû Âsım'dan öğrenilmesi kolay bazı hadisleri ezberlediği gibi annesinin babası Ebû Seleme et-Tebûzekî'den de semâ yoluyla hadis öğrendi ve Hammâd b. Seleme'nin kitaplarını dinledi. Önce çevresindeki âlimlerden tahsilini sürdüren İbn Ebû Âsım on yedi yaşında iken ilk ilmi seyahatine

çıktı. Kûfe, Basra, Bağdat, Dimaşk, Mısır, Hicaz gibi ilim merkezlerini dolaştı ve buralarda önde gelen muhaddislerden hadis öğrendi. Kaynaklarda zikredilen 300 kadar hocası arasında Ebû'l-Velîd et-Tayâlisî, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Halîfe b. Hayyât, Ahmed b. Hanbel, Bündâr diye bilinen Muhammed b. Beşşâr, Buhârî ve aynı zamanda kendisinden hadis rivayet eden Ebû Hâtim er-Râzî anılabilir. Kendisinden kızı Ümmü'd-Dahhâk Âtike, As-sâl, İbn Ebû Hâtim, Ahmed b. Bündâr eş-Şa'âr, Ebû's-Şeyh, Muhammed b. Ahmed el-Kisâî, en son vefat eden talebesi ve önemli eserlerinin râvisi olan kıraat âlimi Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Fûrek el-Kabbâb (ö. 370/980) hadis öğrendi.

Ebû Hâtim er-Râzî İsfahan'da hadis dinlediği İbn Ebû Âsım'ı sadûk bir kişi, Ebû Mûsâ el-Medînî zâhid ve üstün bir anlayışa sahip hadis hâfızı ve fakih diye nitelendirmekte, Zehebî ilim tahsil için İslâm dünyasını dolaştığını, Safedî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi müellifler de fıkıh ve hadis ilimlerindeki üstünlüğü yanında takvâ sahibi olduğunu belirtmektedir. İsfahan'da on üç yıl kadılık yapan İbn Ebû Âsım 5 Rebûlelvel 287'de (10 Mart 900) burada vefat etti.

İbn Ebû Âsım, Selefi anlayışa sahip olup sahâbe ve tâbiinden intikal eden geleneğe uyulmasını, dinde her türlü aşırılıktan uzak durularak orta yolun takip edilmesini istemiştir. Allah'ın birliği ve sıfatlarıyla âhiret konusunda Kur'an ve Sünnet'te yer alan ifadeleri olduğu gibi benimsemiştir. İman esasları içinde kader konusuna özel yer vermiş ve bu hususta cebri çağrıştıran bir görüş ortaya koymuştur. Onun bu hassasiyeti Kaderiyye ve Mu'tezile'ye duyduğu tepkiden kaynaklanmış olmalıdır. Yine Selefiyye'nin görüşlerine paralel olarak iman-amel bütünlüğünü savunan İbn Ebû Âsım, imâmet konusunda da mevcut durumu kabullenerek buna karşı olan faaliyetleri onaylamamıştır. İbn Ebû Âsım'ın fıkıhta Zâhirî mezhebine mensup olduğu ve bu mezhepte imam seviyesinde bulunduğu kaynaklarda belirtilirse de onun *er-Red 'alâ Dâvûd ez-Zâhirî erba'îne haber gâbiteten mim-mâ nefâ Dâvûd sıh'hatehâ* adlı eseri, kendisinin Dâvûd ez-Zâhirî'ye en azından kayıtsız şartsız tâbi olmadığını ortaya koymakta, başta *Kitâbü's-Sünne* ve *el-Âhâd ve'l-meşânî* olmak üzere bütün kitaplarında hadislerin zâhirine göre fet-

va verdiği görülmektedir. Bu sebeple bazı kaynaklarda Selef'ten birçok âlim gibi onun da ehl-i hadis mezhebinden olduğu kaydedilir. Fıkıh anlayışının Ahmed b. Hanbel'e yakın bulunduğu da söylenmekle beraber devrinde Basra'nın en güçlü fakihi sayılan İbn Ebû Âsım'ın, herhangi bir mezhebe bağlı kalmadan nasların zâhirini esas alarak araştırmalarının sonucuna göre hüküm verdiği anlaşılmaktadır.

Eserleri. İbn Ebû Âsım'ın 300 kadar eseri olduğu, bu eserlerde toplam 400.000 rivayet bulunduğu kaydedilmekte olup (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 436) bunlardan günümüze geldiği bilinenler şunlardır: 1. *Kitâbü's-Sünne*. İtikadî konularla ilgili rivayetlerden meydana gelen eserde dinde her türlü aşırılık, bid'at ve hurafeden uzak durulması, Resûlullah'ın sünnetine ve Hulefâ-yi Râşidîn'in yoluna uyulması tavsiye edilmekte, sırât-ı müstakîmin ancak bu şekilde korunabileceği vurgulanmaktadır. Daha sonra akaidin ilâhiyyât ve âhiret halleriyle ilgili konuları ele alınmakta, son kısımda ise cemaatten ayrılmamanın zararları belirtilmekte ve hilâfet konusuna temas edilmektedir. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî'nin *Zılâlü'l-cenne*'de tesbit ettiği üzere (tür.yer.) İbn Ebû Âsım bu eserinde birçok zayıf rivayete yer vermiştir. Elbânî eseri *Zılâlü'l-cenne* adını verdiği tahrîciyle birlik-te yayımlamış (I-II, Beyrut 1400/1980), ayrıca *Fehârisü Kitâbi's-Sünne* adıyla geniş bir fihristini neşretmiştir (Beyrut 1409). Abdurrahman b. Muhammed Saîd Dimaşkıyye, *Fehârisü ehhâdisi ve âşâri Kitâbi's-Sünne* adlı eserinde (Riyad 1409/1989) kitapta geçen hadislerin ve sahâbe sözlerinin alfabetik fihristinin yanında hadislerin sahâbe isimlerine göre fihristini de yapmıştır. Muhammed Eymen eş-Şeb-râvî de *er-Ravzü'l-bâsim fi tertîbi's-Sünneti li'bni Ebî 'Âsım* adlı eserinde (Beyrut 1411/1991) *Kitâbü's-Sünne*'nin hadislerinin alfabetik fihristiyle biyografileri verilen şahısların isim fihristini hazırlamıştır. Eser son olarak Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire tarafından yayımlanmıştır (I-II, Riyad 1419/1998). 2. *el-Âhâd ve'l-meşânî*. Müellif, sahâbî neslinden genellikle bir veya iki hadis aldığı için kitabına bu adı vermiştir. Sahâbîleri kabilelerine göre sıralayarak önce Kureyş'in Benî Hâşim kolundan olanları kaydetmiş, ancak eserine aşere-i mübeşşere ile başlamıştır. Eserin sonunda kadın sahâbîlere

yer vermiş, burada önce Resûl-i Ekrem'in kızlarını, ardından eşlerini zikretmiştir. Eserde meşhur sahâbîlerin hayat hikâyeleri daha geniş bir şekilde verilmekte, kendisinden hadis nakledilmeyen bazı sahâbîlerden de söz edilmektedir. Hadislerin büyük bir kısmı meşhur sahâbîlerin rivayetleri olmakla birlikte bazan bunların arasında garîb rivayetler, hatta bazı râvîlerin teferrüd ettiği hadisler yer almaktadır. Bu açıdan *el-Âhâd ve'l-meşânî* sahâbe müfredleriyle ilgili ilk kitaplardan biri olup sahâbenin hayatına dair eser yazarların en önemli kaynağıdır. Eserdeki hadislerin pek çoğunun bulunabildiği yegâne kaynak ise Taberânî'nin *el-Mu'cemû'l-kebir*'idir. *el-Âhâd ve'l-meşânî*'nin dikkat çeken yanlarından biri de İbn Ebû Âsım'ın burada bazı hadisleri Zâhirî fıkıh anlayışına delil olarak göstermesi ve bu yönde kendi düşüncelerini ortaya koymasındır. Müellif aralarında teâruz bulunan hadislere özellikle işaret etmekte, bu arada hadisler arasındaki nâsih - mensuh ilişkisine dikkat çekmektedir. İbn Ebû Âsım, râvîleri cerh ve ta'dîl açısından değerlendirdiği gibi bazan diğer münekkîtlerin görüşlerine de yer vermektedir. Senedlerde geçen mübhem isim ve künyeleri açıkladığı kitabında mütâbaat ve şevâhide temas eden müellif, tedlîs yapanların rivayetleri konusunda uyarılarda bulunmuş ve senedlerde görülen inkıtâlara dikkat çekmiştir. Eser, Köprülü Kütüphanesi'ndeki (nr. 235) tek yazma nüshası esas alınarak Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire tarafından yayımlanmıştır (I-VI, Riyad 1411/1991). 3. *el-Müzekkîr ve't-tezkîr ve'z-zîkr*. Kıssacılara dair olan kitabın mukaddimesinde Allah'ı zikretmenin sevabı, zikir halkalarının fazileti, buralarda bulunmanın mükâfâtı kısaca belirtildikten sonra vaaz ve nasihate kimlerin ehil olduğu, bu kişilerde hangi niteliklerin bulunması gerektiği, kissa ve hikâyelerle hadisleri birleştirmenin dindeki yeri gibi konular ele alınmaktadır. Eser bazı müelliflere göre bu türün ilk örneğidir. İşlediği konuları sünnet ve hadislerden delil getirerek açıklayan İbn Ebû Âsım'a göre vaaz ve nasihatlerde sadece sahih sünnete başvurulmalıdır. Eser Amr b. Abdülmün'im (Tanta 1412/1992) ve Ebû Yâsir Hâlid b. Kâsım er-Redâdî (Riyad 1413/1993) tarafından neşredilmiştir. 4. *Kitâbü's-Şalât 'ale'n-nebî*. Resûl-i Ekrem'e salât ve selâm getirmenin fazileti ve hükmü gibi konuların

ele alındığı eseri Hamdî Abdülmecîd es-Selefi Bursa Hüseyin Çelebi Kütüphanesi'ndeki (nr. 1981) bilinen tek nüshasına dayanarak yayımlamıştır (Dimaşk 1415/1995). 5. *el-Evâ'il*. Müellifin 50.000 hadis ihtiva ettiği belirtilen *Müsned*'inin bir parçası olup Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'deki yazma nüshası (Hadis, nr. 297/I) esas alınarak Abdullah el-Cübûrî (Beyrut 1405/1985), Muhammed b. Nâsir el-Acemî (Küveyt 1405), bu iki neşre dayanarak Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut 1407/1987) ve Mahmûd Muhammed Mahmûd Hasan Nassâr (Beyrut 1411/1991) tarafından neşredilmiştir. 6. *ed-Diyât*. Bilinen tek nüshası el-Hizânetü't-Teymûriyye'de (Hadis, nr. 206) bulunan eseri önce Muhammed Bedreddin Ebû Firâs en-Na'sânî (Kahire 1323/1905), daha sonra *el-Vemdât fi tahrici ehadîsi'd-Diyât* adıyla Hâlid Reşîd el-Cemîlî (Bağdad 1403/1983), Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî (Küveyt 1406/1986) ve Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut 1409/1988) yayımlamıştır. 7. *Zemmû'd-dunyâ ve'z-zühûd*. Asıl adı *Zikrû'd-dunyâ ve'z-zühûd fîhâ ve's-şamtu ve'l-hıfzü'l-lisân ve'l-uzle* olan eserin bir bölümü Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'deki nüshası (nr. 4707) esas alınarak Abdülahî Abdülhamîd el-A'zamî tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1405/1985; 1408/1988 [Hindistan]). 8. *Kitâbü'l-Cihâd*. Bilinen tek nüshası Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de bulunan eseri (Mecmua, nr. 15/6, I, 74^a - 103^a) Ebû Abdurrahman el-Hamîd yayımlamıştır (I-II, Medine 1409/1989). 9. *'Avâli'l-ehadîs ve'l-e'âlî ve fevâ'idü'l-harâ'id ve'l-le'âlî* (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1447, vr. 133^a - 148^b).

İbn Ebû Âsım'ın kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *Ahbabu ehli's-Şâm, el-Büyû', Kitâbü'd-Du'â', el-Edeb, Edebü'l-hükemâ', el-Eşribe, el-Eşime, Evhâmü'l-hadîs, el-Eymân ve'n-nüzûr, el-Ezân, el-Ferâ'iz ve'l-vesâyâ, Fezâ'ilü'l-ensâr, Fezâ'ilü'l-Kur'ân, Fezâ'ilü Mu'âviye, Fezâ'ilü's-şahâbe, el-Gurebâ', el-Hıdâb, Hıfzü'l-lisân, el-Hiyel, Hilâf ti's-sünen, el-İlm, el-İhtiyâr, 'İlelû hadîsi'z-Zühri, İsbâtü'l-haber ve'l-muhabir, el-Kağâ' ve'l-ağdıye ve mâ kağâ bihi'n-nebî, el-Libâs, Kitâbü'l-Yemen, Me'âni'l-ahbâr, el-Menâsik, el-Meşâyih, Mevlidü'n-nebî, el-Muhtaşar mine'l-Müsned, el-Müsnedü'l-kebir, er-Rahm, er-Red 'alâ Dâvûd ez-Zâhirî erba'ine haber şâbiteten mimma nefâ Dâvûd sıhhatêhâ, er-Rû-*

hân, eş-Şabâh ve'l-mesâ', eş-Şavm, et-Tefsîr, et-Tevbe, et-Tıb ve'l-emrâz, el-Vuhdân.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-meşânî* (nşr. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire), Riyad 1411/1991, neşreden giriş, s. 8-65; a.mlf., *Kitâbü'l-Cihâd* (nşr. Ebû Abdurrahman el-Hamîd), Medine 1409/1989, neşreden giriş, s. 23-66; a.mlf., *el-Müzekkîr ve't-tezkîr ve'z-zîkr* (nşr. Ebû Yâsir Hâlid b. Kâsım er-Redâdî), Riyad 1413/1993, neşreden giriş, s. 11-23; a.mlf., *Kitâbü's-Şalât 'ale'n-nebî* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Dimaşk 1415/1995, neşreden giriş, s. 1-9; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 67; Ebû's-Şeyh, *Tabakâtü'l-muhaddisin bi-lşbahân* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî - Seyyid Kirsavî Hasan), Beyrut 1409/1989, II, 146-148; Ebû Nuaym, *Zikru ahbâri lşbahân* (nşr. S. Dederling), Leiden 1931, I, 100-101; Ebû Ya'lâ el-Hallî, *el-İrşâd fî ma'rifeti 'ulemâ'i'l-hadîs* (nşr. M. Saîd b. Ömer İdrîs), Riyad 1409/1989, II, 520; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amravî), V, 104-107; Sem'ânî, *et-Tahbir*, I, 162, 164, 187, 190, 352; II, 12, 13, 82, 83, 84, 186, 276, 381; Zehbî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 640-641; a.mlf., *'Âlâmü'n-nübelâ'*, XIII, 430-439; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 269-270; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 84; İrâkî, *Zeylû Mizânî'l-tidâl* (Abdülkayyûm Abdurabbinnabî), Riyad 1406, s. 465; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 18-19; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 285; *Hediyetü'l-arifin*, I, 53; Ketânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 32, 49, 50, 52, 53, 59, 63, 73, 76, 78, 79, 80, 86, 88, 95, 257, 411; Sezgin, GAS, I, 522; a.mlf., *Beiträge zur Erschliessung der Arabischen Handschriften in Istanbul und Anatolien*, Frankfurt 1986, III, 123-124; Nâsirüddin el-Elbânî, *Zü'lû'l-cenne fî tahrici's-Sünne* (İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* içinde), Beyrut 1400/1980, tür.yer.; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh*, Beyrut 1402/1982, s. 309; Abdurrahman b. Muhammed Saîd Dimaşkıyye, *Fehârisü ehadîsi ve âşâri Kitâbi's-Sünne*, Riyad 1409/1989; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifin*, II, 919; Muhammed Eymen eş-Şebrâvî, *er-Ravzû'l-bâsim fî tertibi's-Sünne li'bn Ebi 'Âsım*, Beyrut 1411/1991; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delîlû mü'ellefâtü'l-hadîs*, Beyrut 1416/1995, I, 155, 342, 437-438, 442; II, 562, 565; Hasan Cirit, *Hadiste Vaaz, Kıssacılık ve Kussâs* (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 174-175.

RAŞİT KÜÇÜK

İBN EBÜ ASRÛN

(ابن أبي عسرون)

Ebû Sa'd Şerefüddin Abdullah b. Muhammed b. Hibetillâh et-Temîmî el-Mevsilî (ö. 585/1189)

Şâfiî fakihi, kâdilkudât.

22 Rebîülevvel 492'de (16 Şubat 1099) Musul'da doğdu. Ebû'l-Ganâim es-Sülemî'den kıraat, Kadî Abdullah b. Kâsım eş-Şehrezûrî'den fıkıh, İbn Hamîs el-Kâ'bî